

verslag

Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving (OFL)

Rijnstraat 8

www.overlegorgaanfysiekeleefomgeving.nl

Contactpersoon

secretaris

T

Datum

18 april 2023

Nummer

#

Bijlage(n)

#

Betreft OFL Thema meet-up

Vergaderdatum 18 april 2023

Vergaderplaats Online

Voorzitter Ineke den Heijer (plv Algemeen Secretaris van het OFL) opent de vergadering en heet allen welkom bij de meet-up Balans in belangen van het Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving.

Wat is het OFL?

OFL werkt aan grote maatschappelijke opgaven en heeft als doel samenleving en overheid samen te brengen. Dit doet zij door verschillende overleggen/platforms te begeleiden, waar het verbinden van verschillende uiteenlopende belangen centraal staat. Alle methoden en technieken die worden ingezet om de overleggen goed te organiseren zijn verzameld en gepubliceerd op de website: [Link werkvormenboek veelvormig overleg](#). Vandaag is ervoor gekozen om te vergaderen via WebEx omdat het onderling direct contact mogelijk maakt. Zo blijft ook OFL, samen met het netwerk, op een laagdrempelige manier leren.

Wie komen er aan het woord vandaag?

De drie OFL-voorzitters worden voorgesteld:

- Sybilla Dekker is voorzitter van het Noordzeeoverleg en voert op overeenstemming gericht overleg over de uitvoering van het Noordzeeakkoord.
- Kees Vendrik is voorzitter van het Nationaal Klimaat Platform. Onder het motto versnellen en verbinden voert hij de maatschappelijke dialoog over het nationaal klimaatbeleid en haalt reflecties uit de samenleving op over de uitvoering ervan. Ook daar spelen belangen die in balans moeten komen.
- André van der Zande is van het NiNO, het Natuur Inclusief Nationaal Overleg. Hij werkt aan uitdagingen om inspiratie op te doen en te verbinden om op weg te gaan naar die natuurinclusieve samenleving. Ook hier is de vraag hoe alle

Datum
18 april 2023

Nummer
#

belangen op een goede manier kunnen worden samengebracht.

Het programma van deze middag wordt toegelicht. De voorzitters vertellen hun verhalen tijdens de plenaire sessies. Daarna wordt in groepjes de dialoog aangegaan over wat aanspreekt, wat geleerd is en welke zaken er voor de deelnemers spelen als gewerkt wordt aan die belangen. Op de OFL-site is een platform actief waar gedurende één week nog vragen gesteld kunnen worden.

De voorzitter heeft ter inleiding voor de bijeenkomst een inspirerende tekst gemaakt met behulp van ChatGPT. De tekst wordt tijdens de vergadering voorgelezen. Tijdens het voorlezen wordt iedereen gevraagd in de chat aan te geven hoe zij zelf de balans in belangen zoeken en wat ze daar belangrijk aan vinden.

'Welkom bij deze bijeenkomst over het belang van balans in belangen. Als mens hebben wij allemaal onze eigen unieke belangen en doelen die wij na willen streven. Maar we leven ook in een maatschappij waarin wij met andere moeten samenwerken, rekening moet houden met hun belangen. Het vinden van een evenwicht tussen onze eigen belangen en die van anderen is daarom essentieel voor een gezonde en succesvolle samenleving. Tijdens deze bijeenkomst zullen wij bespreken wat balans in belangen precies inhoudt en waarom het zo belangrijk is. Wij zullen ook kijken naar verschillende manieren waarop wij kunnen werken aan een betere balans in belangen. Zowel op persoonlijk niveau als op maatschappelijk niveau. Wij hopen dat deze bijeenkomst inspirerend en informatief zal zijn en dat het ons zal helpen om meer bewustzijn te creëren rondom dit belangrijke onderwerp.'

Reacties chat op de vraag: "hoe breng jij balans in belangen en wat vind je er belangrijk aan":

- Constructieve representatie en mededogen/empathie
- Betere oplossingen voor problemen in de maatschappij
- Balans in belangen: belangen zijn persoonlijk en ingegeven van de individuele positie/uitgangspunten. Dit moet voor alle partijen/belangenstromingen van elkaar duidelijk zijn en gerespecteerd. Dit vraagt een grote mate van empathie. Zorgvuldigheid en respect voor elkaar.
- Balans is dynamisch en niet statisch. Meer als een wip zoeken naar evenwicht.
- Voor de hengelsport als gebruikers van de natuur is het vinden en bewaren van balans en bescherming een continue uitdaging die invloed heeft op je maatschappelijke 'license to operate'.
- Gelijkwaardigheid en inlevingsvermogen.
- Door in gesprek te gaan, nieuwsgierig te zijn en goed te luisteren.
- Niet alleen naar de hardste schreeuwer luisteren.
- 'Balans tussen gebruik en bescherming' moet daar staan.
- Nieuwsgierigheid tonen, voorbij standpunten proberen te komen.
- In mobiliteit is de impact van maatregelen heel verschillend voor verschillende (doel)groepen. Die belangen moeten op een goede manier meegenomen worden in beleid- en besluitvorming.

Datum

18 april 2023

Nummer

#

- Beter en maatschappelijk verantwoord voor een gezonde leefomgeving.
- Helder krijgen wat de belangen zijn, luisteren naar wat de belangen van anderen zijn.
- Win-win situaties creëren.
- Radicale nieuwsgierigheid naar de ander.
- Balans tussen mensen en natuur niet vergeten; we zijn afhankelijk en niet "the master..."

De voorzitter benoemt de rode draden uit de reacties. Gelijkwaardigheid, inlevingsvermogen en nieuwsgierigheid tonen is belangrijk om de balans te vinden. Een gesprek is noodzakelijk om inzicht in elkaar te krijgen. Het zijn gevoelige stappen die partijen met elkaar maken.

1. Werkwijze Noordzeeoverleg en balans vinden in de uitvoering

Sybilla Dekker, voorzitter van het Noordzeeoverleg heeft met interesse bovengenoemde input gelezen. Vóór een balans in belangen bereikt wordt, gaat er iets vooraf, en wel dat men de ander accepteert in zijn rol aan tafel. Als men de ander in de rol aan tafel niet accepteert, dan ontstaat er al een eerste blokkade.

Sybilla Dekker is als voorzitter aangetreden na de totstandkoming van het Noordzeeakkoord. Dit akkoord is de basis voor de uitvoering van het Noordzeeoverleg. In het Noordzeeakkoord zijn de verschillende partners die belang hebben bij de Noordzee bij elkaar gehaald.

De Nederlandse Noordzee is qua oppervlakte anderhalf keer Nederland, maar tegelijkertijd ook een druk bevaren zee en de meest intensief gebruikte zee ter wereld. Afstemming tussen partijen is noodzakelijk. Voor de totstandkoming van het Noordzeeakkoord is het Noordzeeoverleg opgericht. In het akkoord worden alle onderwerpen benoemd en beschreven waarmee men aan de slag (wil) gaat (gaan) voor het goede beheer van de Noordzee. Direct hieraan gekoppeld is een aantal grote transities: de energietransitie, de natuurtransitie en de voedsel- en visserijtransitie. Om tot uitvoering te kunnen komen moeten partijen afstemmen en een basis van vertrouwen creëren.

De grote speler is het Rijk dat in feite heeft gezegd bereid te zijn met de verschillende groeperingen om tafel te gaan en tot uitvoering te komen van het Noordzeeakkoord.

De totstandkoming van het Noordzeeakkoord is een heel onderhandelingsproces geweest waarin ieder met zijn eigen invalshoek, zijn eigen belang heeft ingebracht om tot een akkoord te komen.

Als groeperingen willen kijken naar de ontwikkelingen op de Noordzee, dan moet men vanuit de verschillende groepen bereid zijn om daar een ontwikkelingstraject voor in te

Datum

18 april 2023

Nummer

#

zetten. Dit is de uitvoering van het Noordzeeakkoord. Het akkoord is de basis. Daar bovenop zijn afspraken gemaakt voor de governance van het Noordzeeoverleg.

Het Noordzeeoverleg is een grote organisatie. In het overleg zijn drie vertegenwoordigers van iedere sector (rijk, milieu- en natuurorganisaties, visserij, scheepvaart, energie) aanwezig. Het overleg wordt ondersteund door een groot onderzoeksprogramma met onderzoeken die ten dienste zijn van een gezonde Noordzee. Eveneens is er een onafhankelijke wetenschappelijke klankbordcommissie aangesloten, die partijen adviseert vanuit verschillende disciplines.

Het allerbelangrijkste is dat partijen naar elkaar luisteren om te weten welke belangen en achtergrond er speelt achter de standpunten. Partijen accepteren de ander in zijn/haar rol. Vervolgens proberen partijen in het gesprek tot verdere afspraken te komen.

De voorzitter vraagt of Sybilla Dekker voorbeelden kan noemen uit de praktijk waarin zij scherp moest sturen op het vinden van de belangen/consensus.

In het Noordzeeoverleg is afgesproken dat er in 2030 15% aan beschermde gebieden op de Noordzee moet zijn. De aanwijzing van beschermde gebieden kost tijd. De natuurorganisaties hebben alle belang bij een spoedige aanwijzing van de beschermde gebieden. De visserij geeft juist aan dat zij gronden willen behouden om te vissen. Sybilla Dekker geeft aan dat het ontzettend belangrijk is dat niet alleen de intentie en de doelstelling naar voren komen, maar dat ook de weg besproken wordt hoe partijen dit denken te bereiken.

In de discussie rondom de windenergie wordt bijvoorbeeld heel makkelijk gezegd dat windparken op de Noordzee moeten worden gebouwd. Veelal wordt er gedacht als het op het land niet kan, dat het wel op zee kan. De zee is al heel erg bezet. In feite staat het ruimtegebruik op de Noordzee centraal.

Bij het bespreken van dit soort onderwerpen is het altijd de vraag of alle stakeholders betrokken zijn en of alle stakeholders voldoende in staat zijn het gesprek te voeren. Kijkende naar de windenergiegebieden op zee, dan zijn dit enorme trajecten. Bij het alleen realiseren van een windpark is men er nog niet. Ook de aanlanding van de energie en de aansluiting op de elektriciteit speelt een rol.

Het Noordzeeoverleg is een overleg waarbij men tot een afweging komt van de belangen. Als er meer een markt gedreven overleg is, zoals de energiemarkt, is een van de deelnemers benieuwd hoe partijen dan toch tot een goede afweging komen van alle belangen waarbij geld niet de beslissende factor is, maar de samenleving en het milieu. In 2030 moet er op de Noordzee 31 gigawatt aan energieopwekking zijn. In 2050 moet dit toegenomen zijn tot 70 gigawatt. De hele keten die hiervoor nodig is, moet in kaart worden gebracht en met de sectoren besproken moeten worden. De deur naar de markt

Datum

18 april 2023

Nummer

#

wordt verder opgezet door de noodzaak om de energietransitie te realiseren. Het unieke van Nederland is dat Nederland zich niet alleen inzet om het grote getal te realiseren, maar ook omdat dit in samenhang wordt gedaan met de andere transities, zoals onder andere natuurtransitie en voedsel- en visserijtransitie. Nederland is het enige land dat dit doet.

Eerder tijdens de vergadering is aangegeven dat het gaat om nieuwsgierig naar elkaar zijn en respectvol met elkaar om te gaan. Ineke den Heijer is benieuwd hoe Sybilla Dekker dit als voorzitter bij partijen probeert lost te krijgen. Sybilla Dekker probeert in het Noordzeeoverleg ervoor te zorgen dat iedereen zijn/haar standpunt of thema goed naar voren kan brengen. Het is belangrijk dat iedereen die aan tafel zit een goed beeld heeft en goed geïnformeerd is over wat er staat te gebeuren in het proces. Dit vergt goede voorbereiding, wat veel tijd kost. Ineke den Heijer vraagt hoe mensen 'aan tafel' komen bij het Noordzeeoverleg? Sybilla Dekker legt uit dat daar afspraken over zijn gemaakt en er eerst wordt voorbesproken wat de problematiek is en waar de verantwoordelijkheid ligt en dan wordt er een keuze gemaakt.

Afsluitend wordt aan Sybilla Dekker de vraag gesteld wat het zo leuk maakt om te werken aan een belangentafel. De veelzijdigheid van de vraagstukken vindt zij ontzettend boeiend en interessant, maar ook de veelzijdigheid van de partijen.

Vanuit de deelnemers wordt een aantal vragen gesteld aan Sybilla Dekker. Ten eerste, of de recreatietak ook bevraagd is op dit onderwerp? En hoe zit het met natura2000 gebieden langs de kust? Sybilla Dekker geeft aan dat de recreatievaart in eerste instantie voor een deel is meegenomen. Als oplossing is ervoor gekozen om deze groep mee te nemen in de 'tweede ring' van de scheepvaart vertegenwoordiging in het NZO. Hier hebben ze hun standpunt duidelijk kunnen maken en die wordt meegenomen als het gaat om doorvaart van windparken. Natura2000 gebieden langs de kust vallen niet binnen de scope van NZO, alleen de gebieden verder op zee.

Ten tweede wordt gevraagd of de kustgemeenten ook worden meegenomen als het gaat om bekabeling? Dit wordt inderdaad opgepakt en besproken met het ministerie van Economische Zaken. Deze vragen zullen in de toekomst alleen maar toenemen.

Een deelnemer vraagt zich wel eens af hoe overlegtafels alle belangen op tafel krijgen. Wat betreft het Noordzeeoverleg is er een heel voortraject geweest. Dit is de inbreng van de belangen om het Noordzeeakkoord tot stand te brengen. Dit is in 2019/2020 afgerond. Dat wil niet zeggen dat de belangen zich vervolgens niet ontwikkelen. Partijen moeten ontzettend goed naar elkaar blijven luisteren. In het Noordzeeakkoord zijn afspraken gemaakt die momenteel uitgevoerd worden. Als het accent verschuift en belangen zich ontwikkelen, dan moet dat toch op tafel komen. Samenvattend; belangen zijn er, die zijn al eerder uitgesproken maar belangen ontwikkelen zich ook door de vraagstukken die er zijn.

Datum

18 april 2023

Nummer

#

Een andere deelnemer noemde eerder in de chat ook dat de balans dynamisch is en dat partijen een evenwicht moeten blijven zoeken. Dit sluit heel erg op bovenstaande aan. Hem triggerde de opmerking dat belangen per definitie niet tegengesteld hoeven te zijn. Het is belangrijk om eventueel tegengestelde belangen ook te benoemen zodat het meer in lijn kan komen met het gedeelde belang. Hoe men dit doet, daar is geen eenduidig antwoord op. Het is van belang goed te blijven analyseren wat er gebeurt.

Het voorbereidende werk wordt heel belangrijk voor een overlegtafel. Voorbereiding is het middel om alle belangen op tafel te krijgen. Dit hoeft niet altijd in een vergadering. Soms is het wel noodzakelijk omdat daarmee een punt wordt gemaakt.

Wetenschap speelt volgens Sybilla Dekker in de uitvoering van het Noordzeeakkoord een grote rol. Het is ontzettend belangrijk dat de wetenschap de onafhankelijkheid behoudt die het behoort te hebben. Het Noordzeeoverleg is gezegend met een groot programma. Onderzoeksvragen worden in het Noordzeeoverleg besproken en geaccordeerd. De uitkomsten worden gebruikt ter ondersteuning van de consensusvorming.

Naar aanleiding daarvan wordt gevraagd of het ook lukt om uiteindelijk geen discussies te krijgen omdat er hele heldere afspraken aan de voorkant zijn gemaakt. Zeker ontstaan er tussentijds discussies. Sybilla Dekker vindt dit ook niet erg aangezien dit de vraag aanscherpt.

Afgevraagd wordt of het lukt om één communicatielijn te hebben op het moment dat de uitkomst voor één partij niet zo prettig is. Sybilla Dekker geeft aan dat momenteel er nog veel onderzoeken lopende zijn. Zij verwacht dat dit ook gaat gebeuren en is van mening dat deze nuance dan ook gemeld moet worden.

2. Introductie Kees Vendrik en uitleg over Nationaal Klimaat Platform (NKP)

Het NKP bestaat een aantal maanden, is opgericht op verzoek van minister Rob Jetten, voortkomend uit het klimaatakkoordproces. Doel van het platform is de maatschappelijke dialoog rondom klimaatbeleid faciliteren. Het klimaatakkoord is tot stand gekomen onder leiding van destijds Ed Nijpels. Daaruit volgde het klimaatakkoordproces met vijf tafels. Na het klimaatakkoordproces zijn de tafels doorgegaan als uitvoeringsoverleggen. Doel was om de afspraken die gemaakt zijn in het Klimaatakkoord in een bepaalde sector te volgen. Deze tafels bestaan nog steeds en zijn nog steeds van belang. Het gaat namelijk om de dialoog tussen politiek en burger (de zogenaamde 'veldpartijen'). Minister Rob Jetten heeft bepaald dat deze tafels niet voldoende zijn. Daarom is het NKP opgericht. Motto van het NKP is: versnellen en verbinden. De klimaatcrisis wordt urgenter en het tempo moet omhoog. De (energie)transitie moet niet alleen bij bedrijven plaats vinden, maar moet ook landen bij burgers en het MKB, de vraag is of zij ook de transitie kunnen maken. Het is zoeken naar kansen en knelpunten en verbinden. Veldpartijen moeten kunnen snappen wat de overheid van plan is.

Datum

18 april 2023

Nummer

#

Doel van het platform is ook kennis ophalen. Er is geen bestuurlijk overleg en belangenpartijen. Het platform hoort liever verhalen van mensen die dicht bij de uitvoering zitten.

Gevraagd wordt hoe de Regionale Energie Strategie (RES) in dit proces staat?

Kees Vendrik antwoordt dat men daarmee vooral moet doorgaan. Dit is vooral een proces tussen bestuurders en de regio. Burgers hebben hier ook betrokkenheid bij. Andersom, burgers en ondernemers wachten niet op de overheid, maar gaan zelf aan de slag. Dat is een enorme kracht in de transitie. Er moet door de overheid ruimte worden geboden voor deze maatschappelijke initiatieven. Dit laatste is ook in de 1^e rapportage van het NKP naar de overheid aangegeven. Er is veel baat bij de zogenaamde 'groene koplopers', met kleine initiatieven begint namelijk de transitie. Het platform probeert de verbinding te zoeken met de burgers en ondernemers die nog niet zo ver zijn en de 'groene koplopers'.

Een deelnemer merkt op dat de markt levert wat de consument vraagt. In de energietransitie levert de markt veel te weinig duurzame energie. De burger die dat wel zou willen is in een achtergestelde positie. Er zou vanuit de burger veel meer bijdrage geleverd kunnen worden. Er zijn inmiddels 700 coöperaties, hiermee kun je een versnelling in de transitie bereiken.

De burger op afstand die (deels) is afgehaakt bereiken, is moeilijk. Maar we moeten beter weten wat er in hun wereld gaande is en waarom zij op grote afstand van de energietransitie zitten of zijn geraakt. Het gaat om nieuwsgierigheid daarna en luisteren. Een van de redenen die we al zien bij deze groep is "bestaansonzekerheid", iets heel fundamenteels in hun bestaan dus. Het gaat er om of er geld is of een baan, de energietransitie komt voor hen niet op de eerste plaats. Mensen hebben last van gebrek aan klimaatrechtvaardigheid: mensen met een smalle beurs hadden het meeste last van de stijging van de energieprijzen. Deze mensen wonen ook vaak in achterstandswijken en in een slecht huis. Maar een belangrijk punt is dat niet alleen luisteren voldoende is. Wat daaraan gedaan kan worden moet onderdeel zijn van de nieuwsgierigheid: niet alleen dialoog voeren maar weten wat er moet gebeuren.

3. Introductie André van der Zande en uitleg over het Natuurinclusief Nationaal Overleg

André van der Zande is voorzitter Natuurinclusief Nationaal Overleg (NiNo). NiNo is ontstaan uit het Natuurpact. Op 20 maart jl. heeft NiNo de eerste bijeenkomst gehad. Het is geen onderhandelingsgremium, maar het platform heeft een koploperstrategie. Er zitten mensen die werken of actief zijn met natuur, biodiversiteit, in de bouw of water of financiële sector en de droom delen van een meer natuurinclusieve samenleving. Er wordt gewerkt met diverse (koploper)communities. Omdat er veel kruisverbanden zijn is ervoor gekozen om daarnaast een landelijke tafel in te richten. Er wordt gewerkt zonder formeel mandaat.

De vraag is dan hoe je e.e.a. vormgeeft. Er is een nationaal programma. Overheden worden ook aan tafel gevraagd, hier gaat het ook weer om koploper-gemeenten. Tevens

Datum

18 april 2023

Nummer

#

is er een nationale denktank van jongeren en zijn ondernemers en de wetenschap ook actief aan de gesprekstafels. Er is parallel een bestuurlijk platform actief wat een formeler karakter heeft.

Het platform is lerend aan het doorontwikkelen; met wie ga je praten? Liefst ook met 'anders denkenden'. Hoe krijg je de juiste deelnemers in het gesprek? Dit is nog wel een uitdaging. De domeintrekkers spelen een grote rol om de juiste personen aan tafel te hebben en de debatten te voeren.

Het idee om, naast de institutioneel ingerichte tafels, met ad hoc invitaties te werken spreekt aan. Hij is van plan om via de negen domeinen in dialoog te gaan. Door op onlogische plekken met mensen in gesprek te gaan worden andere geluiden gehoord. Spannende debatten zijn leuk, maar deze moeten niet met de vaste tafelgasten gevoerd worden, maar met anderen. Daarvoor zijn meer randvoorwaarden nodig.

Na deze 3 toelichtingen gaan de deelnemers uiteen in break-out rooms voor dialoog en het delen van ervaringen. Na een voorstelronde gaan de deelnemers in gesprek over wat zij interessant vonden van wat ze gehoord hebben. Daarna komen zij weer plenair bij elkaar en worden de volgende conclusies gedeeld.

De basis is belangrijk voor het inrichten van een platform. De drie platformen van vandaag (NZO, NKP en NiNO) zijn alle drie ontstaan vanuit een andere wens, behoefte. Het Noordzeeoverleg is vooraf gegaan door de totstandkoming van een akkoord. Het akkoord is de basis om het verder uit te werken. Het NKP is ontstaan vanuit beleid (Klimaatbeleid) en het NiNO is ontstaan vanuit een "droom" (een natuur inclusieve samenleving) Ieder platform heeft z'n eigen positionering en daarom vragen alle drie de overleggen een andere inrichting. Er zijn verschillende soorten maatschappelijke gesprekken nodig. We staan er met z'n allen voor om dit in de verschillende vormen goed te doen en het resultaat zichtbaar te maken.

De parallellen zitten er vooral tussen het NiNO en het NKP. Beide platforms hebben het motto 'verbinden en versnellen'. Voor die versnelling hebben koplopers in beide platforms een belangrijke rol. De platforms zijn minder strak georganiseerd als het NZO. Maar belangenvertegenwoordiging kan ook vanuit minder georganiseerde vormen. Het is wel de vraag wanneer je moet vertragen en ruimte creëren in de tijd voor goede gesprekken en dialoog (om te verbinden) versus versnellen en tot resultaten komen. Het is daar ook zoeken naar de balans, wanneer doe je wat en wanneer doe je het goed?

Het verhaal van het Noordzee akkoord is succesvol en wordt vaak gebruikt bij omgevingsraden als dialoogtafel tussen stakeholders. Maar er is ook een zorg. Dat gaat erom hoe de 2^e ring en de achterban mee te krijgen en ze te laten vertegenwoordigen aan die tafel. Kortom, het model past niet overal, alleen bij aanwijsbare stakeholders. Het gaat uit van een akkoord en van onderhandeling. De uitdaging is het organiseren

Datum

18 april 2023

Nummer

#

van burgers, die zijn vaak ongeorganiseerd, terwijl aan de tafels wel georganiseerde partijen zitten. Door hen te organiseren worden ook zij aan de tafel vertegenwoordigd. Hoe vertegenwoordig je de niet-georganiseerde partijen?

Wat ook steeds vaker voorkomt, is dat een belang wordt geframed of in een bepaalde lijn wordt neergezet waardoor het makkelijker te accepteren is voor bepaalde groepen of partijen. Men moet in het overleg ontzettend scherp zijn om belangen niet te framen. Partijen moeten zich er bewust van zijn dat het gebeurt maar er ook alert op zijn hoe het op te pakken. Een verkeerde belichting kan een heel traject frustreren. De wetenschap zou in dit soort discussies kunnen helpen op het moment dat de wetenschap zuiver kan opereren. Dit wordt nog een lastige uitdaging.

Er moet tot slot in alle overleggen goed nagedacht worden over het doordenken van de keten en hoe je burgers (nog beter) kunt betrekken.

Wanneer je praat over het betrekken van ondernemers en de burger spelen er veel vraagstukken. Ondernemers hebben ook een commercieel belang en de burger betrekken wordt als lastig ervaren vanwege de grote diversiteit.

Er zijn partijen die meedoen en zeggen de burger te vertegenwoordigen, maar ondanks alle goede bedoelingen is een burger divers. Hierdoor is het ook moeilijk om die zwijgende meerderheid aan tafel te krijgen, terwijl dit wel heel nuttig is.

Tot slot, Kijkende naar het Noordzeeoverleg, het NKP en het NiNO dan zijn dit totaal verschillende trajecten. Het is mooi om te zien dat er op verschillende terreinen verschillende manieren van werken zijn. Toch zijn er overeenkomsten in de zoektocht naar hoe je de belangen goed aan tafel krijgt, of de manier waarop je ze goed en in evenwicht 'hoort' en er wat mee kunt doen.

